

СОЦІОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ ЕВОЛЮЦІЇ ТА ФУНКЦІЙ ГРОШЕЙ

Анатолій ЛИТВИН

Copyright © 2011

У сучасних умовах виникає об'єктивна потреба вивчення грошей, як соціологічного явища, котре проникло в усі сфери людського життя. Сьогодні дія грошей на людину не вичерпується сферою економіки, а стосується процесів формування політики, дотримання моралі, опрацювання народним загалом ієрархії цінностей. До того ж вони володіють психологічним і світоглядним впливом як на особу, так і на сім'ю, родину і суспільство загалом. Тим самим створюються передумови для осмислення еволюції та функцій самої сутності грошей.

Економічна теорія виокремлює два основних напрямки в дослідженні походження грошей: перший – звертає увагу на їх виникнення – Т-Г-Т', другий – стверджує, що будь-який знак в економіці виконує функції грошей – Г-Т-Г'.

Актуальність теми зумовлена тим, що гроші вивчалися філософами, економістами, соціологами, психологами, державними діячами як важлива даність суспільного життя людей. Їх оспівували і проклинали поети та письменники. Про володіння ними мріють мільярди людей, а їх бояться десятки тисяч. Для грошей можуть підійти синоніми: радість і горе, створення і руйнація, добро і зло та ін. У будь-якому разі гроші впливають на всі сфери як людського життя, так і суспільства в цілому. Одні їх заробляють, не докладаючи особливих зусиль, інші тяжко працюють і не мають їх достатньої кількості, тобто не користуються тими благами, яке створило людство. Одні кажуть, що, заволодівши грішми, кожен із нас стає їх рабом, інші ж стверджують, що вони дають нам свободу.

Своєчасність теми визначена ще і тим, що у світі відбуваються глобалізаційні процеси, які формують нову модель капіталізму. Іншими словами, сьогодні “виникла нова фінансова система, гроші є основою капіталу, а засоби виробництва, праця, накопичення, золото, перетворились у пиліоку, в ніщо, звісно порівняно з умінням керувати грошовими потоками” [3].

Ступінь дослідженості проблеми. Серед авторів, які в історично різний час займалися

проблематикою грошей, передусім укажемо на роботи А. Сміта [35], Д. Рікардо [32], К. Маркса [29], Л. Харріса [42], І. Фішера [41], Дж. Кейнса [22] та ін. Їх дослідження показують, що *не існує єдиної теорії грошей*. Вважається, що найбільш сутнісно науковою є **марксистська теорія грошей**, яка під ними розуміє продукт розвитку товарообміну, особливий товар, що володіє загальним еквівалентом. Марксову теорію ще називають *теорією еволюційного походження грошей*. Інші концепції звертають увагу лише на локальні явища і процеси, пов'язані з обміном товарів та наданням послуг. До альтернативних, стосовно Марксової теорії грошей, треба віднести щонайперше раціоналістичну, металістичну, номіналістичну, державницьку, кількісну, функціональну, монетаристську.

Теоретичних праць на предмет функціонування грошей із соціологічного погляду набагато менше, тому що традиційно переважають економічні підходи, що піднімають деякі соціальні проблеми грошових потоків та їх ролі у суспільстві: К. Маркс [29], Г. Зіммель [18], М. Вебер [7], Т. Веблен [8], Е. Дюркгейм [16], Т. Парсонс [20], А.С. Гальчинський [12], І.Д. Злобін [19], Я.А. Кронрод [24], В.М. Усоскін [40], А.А. Хандруєв [43], Т.І. Заславська [17], Г.М. Соколова [36] та ін. Водночас окремі аспекти соціологічного підходу до аналізу грошей висвітлені в публікаціях В.І. Верховина, Т.Ю. Богомолова та В.С. Тапіліна, В.В. Радаєва, О.Е. Кузіна, Ю. Кашина. До того ж питання проблеми соціальної ролі грошей ґрунтовно проаналізовані авторами Доповідей про розвиток людського потенціалу (в рамках Програми розвитку ООН) в Європі, СНД, Росії, Україні.

Об'єктом дослідження є еволюція грошей у суспільстві та визначення їх соціологічних функцій.

Предмет вивчення – зміна ролі і функцій грошей та їх вплив на соціальні відносини у суспільстві.

Науковою проблемою є розкриття соціальних суперечностей у визначенні функцій грошей.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей функціонування грошей як соціального явища, у визначенні соціальної ролі та функцій грошей і їх впливу на суспільство із суто соціологічного погляду.

Мета конкретизована в таких основних **завданнях дослідження**: а) виявити різноманітність наукових підходів до витлумачення категорії “гроші”; б) проаналізувати еволюційність та походження грошей; в) обґрунтувати світ грошового обігу суспільства як соціальний інститут; г) визначити соціологічні функції грошей у сучасному соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гроші вносять в індивідуальне і соціальне життя особливий ритм, стиль, спричиняють особливе сприйняття людиною світу [27]. Тому вкрай різноманітними є наукові підходи до визначення категорії “гроші”. К. Маркс у “Капіталі” пише про це так: “Специфічний товарний вид, з натуральною формою якого суспільно зростається еквівалентна форма, і стає грошовим товаром, або функціонує як гроші” [29]. Л. Харріс зауважує, що гроші – це “усілякий товар, що функціонує як засіб обігу рахункової одиниці та засіб збереження вартості” [42]. У. Стаффорд, Т. Манн, Д. Норс трактують гроші як багатство держави, яке тотожне з коштовним металом, а їх сутність аналогічна природним властивостям золота і срібла. У великому тлумачному соціологічному словнику гроші визначаються, як “будь-який товар або символ, що приймається всіма як еквівалент обміну і служить для оцінки інших товарів (послуг)” [5, с. 172]. На наш погляд, гроші – це універсальний засіб обміну товарів, де їх посередником є умовно прийняті людством символи, які обов’язково становлять еквівалент до чогось спільного.

Походження грошей науковці також пояснюють по-різному. Умовно його поділяють на два основних напрямки – раціоналістичний та еволюційний. Уперше раціоналістичну концепцію грошей висунув Аристотель у праці “Нікомахова етика” [2]. Зокрема він писав: “Усе, що бере участь в обміні, має бути певним чином порівнюване. Для здійснення обміну повинна існувати якась одиниця (виміру), причому заснована на умовності”. Також у праці “Економіка” П. Самуельсон [33] стверджує, що гроші є штучною соціальною умовою. Дж. Гелбрейт [14] розглядає гроші як наслідок угоди між людьми про закріплення грошової функції

за коштовним металом. Г. Кнапп у книзі “Державна теорія грошей” назвав гроші “продуктом правопорядку” [23].

Еволюційна теорія грошей була запропонована свого часу А. Смітом, Д. Рікардо, К. Марксом. Її сутність полягає у тому, що вони повністю відкидають раціоналізм, вважаючи, що гроші виникли на ранніх ступенях розвитку суспільства, коли ні фактор взаємної домовленості, ні державна влада просто не могли відігравати суттєвої ролі у формуванні економічних відносин, тим більше конституювати таку складну їх форму, як гроші.

Позиції раціоналістів та еволюціоністів, на наш погляд, мають підстави на об’єктивність у певному вітакультурному контексті. А це означає, що гроші з’явилися у процесі історичного розвитку (обміну, еволюції), а з виникненням держав відбулася консолідована домовленість (узгодженість дій) про їх чітко означену функціональну вагомість.

В українській економічній літературі є декілька поглядів щодо *функцій грошей в економіці*: це – міра вартості, засіб платежу, засіб обігу, світові гроші, засіб утворення скарбів, накопичень та заощаджень. У зарубіжних джерелах автори виокремлюють найчастіше три функції – міра вартості (або розрахунковий засіб), засіб обігу і засіб збереження. Отож між окресленими позиціями суттєвих суперечностей немає, оскільки західні економісти функції обігу і функції засобу платежу об’єднують в одну, а світові гроші не виділяють в окрему функцію, адже національні валюти західних країн вільно конвертовані й однаково функціонують на зовнішньому і внутрішньому рівнях.

Соціологічний підхід дає підстави визначати функціональний світ грошей як *соціальний інститут*. Г. Зіммель стверджував, що склад матеріалу грошей усе більше втрачає значення, а їх соціальний характер зростає – вони стають соціальним інститутом [18]. У зв’язку з цим ще на початку XX століття Е. Дюркгейм із почуттям жалю писав: “За сучасного стану наукового знання ми навіть не знаємо достеменно, що являть собою основні соціальні інститути, такі як держава і сім’я, право власності чи договору...” [16, с. 397]. З того часу цим питанням займалися Г. Спенсер [20], П. Сорокін [37], А. Радкліфф-Браун [31, с. 271], Т. Веблен [8].

Пізніше Г. Спенсер, розглядаючи соціальні інститути, – підкреслює непередбачуваність наслідків діяльності людини, показує, що вони є не результатом її навмисних устремлінь і

мотивацій, а виникають унаслідок функціональних і структурних потреб; тому пропонує розглядати інститути з урахуванням двоякого аспекту – їх еволюційного етапу і функцій [20, с. 50]. За Е. Вестмарком, соціальні інститути – це регулярні людські відносини, які встановлені і санкціоновані у будь-якому суспільстві [20, с. 267–268]. Б.К. Малиновський приймав соціальний інститут за одиницю соціального аналізу [20, с. 278]: це – стійка основа формальних і неформальних правил, певна організація сукупних відносин та суспільної діяльності людей, які утворюються шляхом стихійної еволюції або доцільних та стабільних суспільних зв'язків, взаємин і форм діяння, які аналізуються. Отож соціальний інститут є сукупністю установ, організацій, груп, що розпоряджаються певними ресурсами – людськими, матеріальними (скажімо, грошми) та духовними задля реалізації покладених на нього функцій.

Гроші як соціальний інститут – це інструмент, який має багато функцій, тому можна стверджувати, що способи їх зреалізування непередбачувані. Наприклад, Г.В.Ф. Гегель пов'язував магічну владу грошей із “системою спільності і взаємної залежності” [13, с. 37]. Звідси реально впливає складна і суперечлива проблема соціальної сутності грошей, їхніх функцій у часопросторі суспільних відносин і соціальних взаємодій. Розглянемо основні функції грошей.

Відтворювальна функція. Утілюється насамперед у суспільними індивідами, соціальними групами, класами, стратами, етносами, націями, державами і конкретним ринком грошей. Загалом процес еволюції грошей від звичайного товарообміну до електронних грошей вказує на його трансформацію і відтворення. І це закономірно, адже кожне суспільство прагне продовжити своє існування, як у часі, так і просторі. Тому в ньому і створюється відповідний інструментарій (сукупність засобів і ресурсів) для відтворення відносин, структур, соціального порядку в цілому. Історичний досвід підказує, що багато чого залежить від міри впорядкованості суспільних дій і стосунків. Із цієї сторони еволюцію грошей слушно розглядати як рух-розвиток від хаосу до порядку й чіткої організації. В найочевиднішому вигляді це спостерігається як процес переходу від простого товарообміну до “світових грошей”. У ці перехідні періоди визначаються і встановлюються нові ціннісні орієнтації, доз-

вільні і заборонні засоби, норми і правила, заохочення і санкції, свідомість і колективна пам'ять, стратифікація. Скажімо, остання дає певні переваги у відновленні порядку тим соціальним групам, які посідають вигіднішу соціальну позицію, тобто стоять ближче до владних засобів примусу та контролю. Звісно, це так само стосується багатих держав стосовно бідних. З огляду на це, є підстави стверджувати, що здебільшого відтворення історичного ковітального порядку відбувається в інтересах тих осіб, які мають більш високий соціальний статус. Вони жорстко контролюють дії соціальних інститутів (різних фінансових закладів), використовуючи їх як інструмент власної волі та інтересів. Аналогічно діє й така інституція, як держава щодо інших держав.

Історичний (еволюційний) відлік існування сучасної моделі соціальної функції грошей пов'язаний із виникненням і розвитком держав сучасного типу. Г. Зіммель показує, що поступово форми грошей змінюються, підсилюється їхній символічний характер. На ранніх стадіях функцію грошей виконували найбільш коштовні речі (худоба, сіль, зерно). Потім золото було компромісом між конкретністю і символічним характером грошей; при цьому зростало соціальне значення грошей. Так, золото мало значення для власника побічно – через потребу в ньому інших людей, і лише при високому рівні громадської організації мірилом цінності ставали паперові гроші.

Найвиразніше виявляється відтворювальна функція грошей у перехідний період (наприклад, від грошей, забезпечених золотом, до паперових купюр). Зауважимо, що у сучасних умовах золотий вміст грошової одиниці офіційно вже не встановлюється. Тому на черзі відтворювальної функції грошей стоїть уже не золото, а так званий *енерг*.

Комунікативна функція. Поняття “комунікація” походить від лат. *communicatio* – повідомлення, передача, бесіда, розмова. Вивчення проблем комунікації започатковано ще за часів Платона. Як науковий термін і галузь дослідження своїм другим народженням комунікація зобов'язана європейському вченому Ван Дейку у XX столітті [15]. Нині науковці по-різному тлумачать зміст цього поняття. Зокрема, соціолог П. Сорокін [37] розуміє під комунікацією взаємодію, тобто передачу соціальної інформації, психолог О. Леонтьєв [26] – процеси обміну продуктами психологічної діяльності, насамперед спілкування, кіберне-

тик А. Урсул [39] – обмін інформацією між складними динамічними системами та їх частинами у контексті її сприймання, накопичення та переробки.

Отже, сутнісно – комунікація – це процес передачі інформації між суб'єктами соціальної сфери суспільства. У цьому витлумаченні Н. Вінер [6] визначає її як зміст, що отримується із зовнішнього світу під час нашого пристосування до нього. Важливо також, що окрім суб'єктів процесу комунікації, обов'язково має бути присутній її об'єкт – повідомлення, котре може мати матеріальний характер (поштовий лист, книга, SMS, подарунок, жест, мова, гроші тощо).

Комунікація передбачає наявність як мінімум трьох учасників цього процесу: передавач – повідомлення – приймач, а тому є різновидом взаємодії між певними суб'єктами (передавач, приймач) за посередництва певного об'єкта-повідомлення (у нашому випадку ринку грошей). Тому завдання соціальних інститутів полягає в тому, щоб зробити цю комунікацію більш можливою, мобільною, доступною, ефективною, продуктивною. У підсумку комунікативна функція грошей створює умови і забезпечує взаємодію у такому інституційному часопросторі глобального обігу грошей.

Регулятивна функція. Виявляється у здатності до соціальної взаємодії, координації, узгодження, організації, кооперації, у структурній стратифікації суспільства, керуванні та управлінні ним. Це відбувається на основі контролю за грошовими потоками, монополізації державною владою важелів відповідальності, примусу, заохочення, винагороди, покарання. Примітно, що особливості цієї функції полягають перш за все в установленні гармонійних суспільних відносин (духовних, культурних), координації економічних та соціальних взаємозв'язків. Її сутнісний формовияв знаходить відображення у впливі грошей на вказані відносини і взаємозв'язки шляхом досягнення економічної стабільності ("Гроші люблять тишу"). Це є основою нормального і стабільного існування конкретного соціуму, яке відповідає інтересам його народної більшості, особливо тим, хто владарює. Водночас та чи інша динаміка грошового обігу зорганізовує чи розбалансовує соціальні інститути сім'ї, економіки, освіти та інші сфери суспільного життя.

Окремі, головні владні, групи справляють менший чи більший вплив на регулятивну функцію грошей, тобто визначають, винагороджують, дозволяють, забороняють, конт-

ролюють, тому зреалізування цієї функції є сутнісно класово стратифікаційним.

Інтегративна функція. Сприяє згуртуванню суб'єктів соціальної взаємодії – осіб, соціальних груп, класів, страт, етносів, націй, держав; посилює взаємну відповідальність окремих компонентів соціосистеми; задіює всіх суб'єктів відкритих і латентних грошових потоків. У підсумку суспільство стає інтегрованішим, якщо значна його частина дотримується загальноприйнятих правил і норм фінансової поведінки. Найефективніше тут діє мораль і право, оскільки вони є дієвими чинниками людської інтеграції. Моральні та духовні цінності декларують такі соціальні інститути, як освіта і релігія. Крім того, право в державі набуває силу закону, що ще більше інтегрується у справедливість, контрольність, законність, правопорядок.

Диференційна функція. Сутнісно полягає у протилежності змісту інтегративної функції. Її існування у суспільстві потрібне, тому що саме ця функція зміцнює і підтримує існуючі розбіжності. Загалом це відбувається на рівні моралі і права. До того ж мета не завжди виправдовує засоби, особливо коли це стосується грошей. Звичайно, що ототожнення веде до одноманітності, застигlosti, уніфікації, а це, своєю чергою, зменшує здатність соціуму до продуктивної взаємодії. Загрозливою також є тенденція до абсолютизації відмінностей. Тому основним критерієм диференційної функції соціального інституту грошей є досягнення паритету, доцільної пропорції між тотожністю і відмінностями.

Гедоністична функція. Одна із тих, на яку здавна звернули увагу мислителі. Зокрема, філософ античної Греції Платон говорив, що привносиме мистецтвом "почуття ритму і гармонії, поєднане з насолодою", дароване людьми богами як "перепочинок від праці". Суть цієї функції полягає в діях підвищеної міри задоволеності людей своїм становищем у суспільстві. Задля цього певні структури ритмізують життєдіяльність загалом чи спільноти у часі та просторі. Час є повсякденним і незвичним, святковим і буденним, сакральним (священним) і профанним (звичайним). Поділяється він також на виробничий і позавиробничий, необхідний і вільний, примусовий і дозвільний. Стратифікація суспільства першочергово постає в майновій (грошовій) нерівності класів. Тому, відповідно до свого майнового стану (кількості грошей) у вільний від головної праці час, люди використовують його для свого

задоволення. Названа функція спрямована на перетворення вільного часу у дозвільний пошук відповідних форм його позитивного насичення. З одного боку, завдання соціальних інститутів – здійснити організоване використання дозвільного часу, спрямувати людську активність у нормальне річище, не допустити хаосу та розпаду соціальних зв'язків з причин надмірної негативної свободи; з другого – використати цей час задля посилення позитивно спрямованих почуттів, ідей чи уявлень: консолідації, згуртування, інтеграції, колективного єднання, ідентифікації почуттів (“ми-група”) або несприйняття інших (“вони-група”). У будь-якому разі вільний час – це своєрідний простір, у якому особа може не тільки відновити свій “людський феномен”, освіжити свої почуття і думки, але й змінити “валентність” і вже дещо іншою повернутися до виконання своїх виробничих і соціальних функцій.

Соціальний інститут грошей найбільше диференціює суспільство. Відбувається і розмежування соціального простору, зокрема створення культурних, дозвільних, святкових центрів, поділ житлових споруд на такі, що призначені для узвичаєного проживання, і на храмові, культові, символіко зорієнтовані. На жаль, у суспільстві одна категорія людей надмірно використовує свій вільний час, не думаючи про гроші, інша заклопотана тим, як заробити гроші і вільно використати час.

Моральна або ціннісна функція грошей.

Мораль або моральність – це особлива форма суспільної свідомості, вид суспільних відносин, або інакше – один з основних способів нормативної регуляції дій людини в суспільстві. Вона належить до числа основних типів унормування повсякденного життя громадян, передусім таких, як право, звичаї, традиції тощо, перетинається з ними й у той же час істотно відрізняється від них. Причому виконання вимог моралі може контролюватися всіма людьми без винятку і кожною особою окремо. Авторитет тієї чи іншої особи в моралі не пов'язаний з якими-небудь офіційними повноваженнями, реальною владою чи суспільним становищем, але є авторитетом духовним, тобто зумовленим її моральними якостями і здатністю адекватно виразити зміст моральної вимоги в конкретному випадку життєдіяння.

Світ побудовано таким чином, що гроші відіграють домінуючу роль як у житті суспільства, так і в повсякденні однієї окремої людини. Мета – заробити гроші, для того щоб влаштувати собі безтурботне, щасливе, спокійне життя, змістовно наповнене зреалізованими

мріями. Проте існують різноманітні підходи до заробляння грошей. Коли ви берете гроші як плату за чесну працю, то за умови, що зможете їх обміняти на результати чесної праці інших людей. Наповнення грошей цінністю здійснюють не жебраки чи бандити. Їх вартість полягає у тому, що вони є засобом обміну.

У світі панує грошовий інтерес. Суспільні відносини центруються на праці, за яку люди отримують гроші. Головним соціальним інститутом, звісно, є держава. Гроші – це посередник між державою та усупільненим індивідом. Наскільки держава буде забезпечувати моральність своїх громадян, настільки й буде зростати цінність грошового обміну, а відтак чесна праця як їх рівноцінний обмін.

Отже, гроші – це загальний засіб обміну товарів, посередником яких є умовно визначені символи як універсальний еквівалент продукту праці, оскільки вони пройшли складний шлях від звичайного товарообміну до Г-Т-Г'. Тому еволюційна теорія та раціоналістична концепція виникнення грошей по-своєму аргументовані. Гроші з'явилися у процесі історичного розвитку (обміну та еволюції його форм і механізмів), а з виникненням держав відбулася консолідована домовленість (узгодженість дій). Вище показано, що такий соціальний інститут, як гроші, із соціологічного погляду, виконує низку функцій у сучасному суспільстві: відтворювальну, комунікативну, регулятивну, інтегральну, диференційну, гедеоністичну, моральну або ціннісну.

1. Американская социологическая мысль: Тексты / Под ред. Добренкова. – М.: Издательство Международного Университета Бизнеса и Управления, 1996. – 560 с.

2. Аристотель. Нікомахова етика / Переклад з давньогр. Віктор Ставнюк. – К.: “Аквілон-Плюс”, 2002. – 480 с.

3. Білорус О. Світ і людина в ХХІ столітті // Голос України. – 2000. – 26 грудня.

4. Богомолова Т.Ю., Тапилина В.С. Финансовое поведение домохозяйств: сбережение, инвестирование, кредитование, страхование. – Новосибирск, 1999. – С. 4-8.

5. Большой толковый социологический словарь. (Collins). Том 1 – Том 2: Пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 1999. – 544 с. – 528 с.

6. Винер Н. Кибернетика и общество. – М.: Тайдекс Ко, 2002. – 184 с.

7. Вебер М. История хозяйства. – Петроград: Наука и школа, 1923. – 240 с.

8. Веблен Т. Теория праздного класса / Веблен Т. Пер. с англ. и вступ. ст. С.Г. Сорокиной / Под общ. ред. В.В. Мотылева. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.

9. Верховин В.И. Экономическое поведение как предмет социологического анализа // СОЦИС. – 1994. – № 10.

10. Вестмарк Е. История социологии в Западной Европе и США. Отв. ред. – акад. РАН Г.В. Осипов. –

М.: Изд. Група НОРИА-ИНФРА-М, 1999. – 576 с.

11. Гавриленко І.М. Соціологія. Кн.1. Соціальна статистика: Навч. посібник. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2000. – 336 с.

12. Гальчинський А.С. Методологічні проблеми грошових відносин у працях К. Маркса / Під заг. ред. Пахомова Ю.М. – К.: Вища школа, 1979. – 175 с.

13. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет / Г.В.Ф. Гегель [Пер. с нем. Б.Г. Столпнер, М.И. Левина]. – М., 1971. – Т.1. – 609 с.

14. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1979. – 406 с.

15. Дейк Т.А., ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.

16. Дюргейм Э.Е. О разделении общественного труда. Метод социологии. – М.: Наука, 1991. – 397 с.

17. Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни. – Новосибирск: Наука, 1991. – 448 с.

18. Зиммель Г. Философия денег // Теория общества. – М.: КАНОН-Пресс-Ц, 1999. – 416 с.

19. Злобин И.Д. Сущность и функции денег в СССР. – М.: Госфиниздат, 1956. – 40 с.

20. История социологии в Западной Европе и США. Отв. ред. – акад. РАН Г.В. Осипов. – М.: Изд. Група НОРИА-ИНФРА-М, 1999. – 576 с.

21. Кашин Ю. Финансовые активы (сбережения): подход к оценке уровня жизни // Вопросы статистики. – 1998. – № 5. – С. 43–51.

22. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АР, 1999. – 325 с.

23. Кнапп Г.Ф. Нариси державної теорії грошей. – Одеса, 1913. – 59 с.

24. Кронрод Я.А. Деньги в социалистическом обществе. Очерки теории. – М.: Госфиниздат, 1960. – 424 с.

25. Кузина О.Е. Формирование доверия в массовом инвестиционном поведении // Социологический журнал. – 1999. – №1-2. – С. 171–181.

26. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика. – М.: Смысл, 1999. – 486 с.

27. Мазараки А.А. Философия денег: монография / А.А. Мазараки, В.В. Ильин. – К.: Киев.нац. торг. экон. ун-т, 2004. – 719 с.

28. Малиновский Б.К. История социологии в Западной Европе и США. Отв. ред. – акад. РАН Г.В. Осипов. – М.: Изд. Група НОРИА-ИНФРА-М, 1999. – 576 с.

29. Маркс К. Начальный вариант “Капитала” (Экономические рукописи. Маркса 1857–58 годы) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – М.: Политиздат, 1987. – 463 с.

30. Радаев В.В. О наличии сбережений и сберегательных мотивов российского населения // Вопросы социологии. – 1998. – №8. – С. 39–54.

31. Радклифф-Браун А. История социологии в Западной Европе и США. Отв. ред. – акад. РАН Г.В. Осипов. – М.: Изд. Група НОРИА-ИНФРА-М, 1999. – С. 269–274.

32. Рикардо Д. Соч. / Под ред. М.Н. Смит-М.: Госизд-во полит. литературы, 1959. – Т.2. – 390 с.

33. Самуэльсон П. Экономика. – М.: МГП “Алгон”, ВНИИСИ, 1992. (Том 1. – 334 с.; Том 2. – 416 с.)

34. Скринник З.Е. Гроші у вимірах комунікативних практик: соціокультурний аспект: моногр. / З.Е. Скринник; Нац. банк України. Львівськ. банківськ. ін-т. – Л.: ЛБІ НБУ, 2006. – 335 с.

35. Смит А. Исследования о природе и причине богатств народов. Кн.1. – М.: ”Ось-89”, 1997. – 256 с.

36. Соколова Г.М. Экономическая социология. – Мн.: Высш.шк., 1998. – 368 с.

37. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов : Пер. с

англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.

38. Стельмах В.С., Смовженко Т.С., Скринник З.Е. Гроші – Людина – Соціум: параметри взаємин: Навч. посіб. – Львів: Львівський банківський інститут Національного банку України, 2006. – 188 с.

39. Урсул А.Д. Проблемы информации в современной науке. Философский очерк. – М.: Издательство “Наука”, 1975. – 300 с.

40. Усоскин В.М. Теории денег. – М.: Мысль, 1976. – 228 с.

41. Фишер И. Покупательная сила денег, ее определение и отношение к кредиту, проценту и кризисам. – М.: Фин.изд-во НКФ, 1925. – 399 с.

42. Харрис Л. Денежная теория. – М.: Прогресс, 1990. – 749 с.

43. Хандруев А.Ю. Деньги в экономике современного капитализма. – М.: Мысль, 1983. – 206 с.

АНОТАЦІЯ

Литвин Анатолій Пантелейович.

Соціологічна рефлексія еволюції та функцій грошей.

У статті на теоретико-методологічному рівні аналізуються різноманітні підходи до еволюції та функціонування грошей. Особлива увага звернена на розкриття соціальних суперечностей у визначенні соціологічних функцій грошей та їх впливу на соціальні відносини у суспільстві. Гроші визначаються й вивчаються як соціальний інститут.

Ключові слова: еволюція та функціонування грошей, функції грошей – відтворювальна, комунікативна, регулятивна, інтегральна, диференціальна, гедеоністична, моральна або ціннісна.

АННОТАЦИЯ

Литвин Анатолий Пантелеевич.

Социологическая рефлексия эволюции и функций денег.

В статье на теоретико-методологическом уровне анализируются различные подходы к эволюции и функционированию денег. Особое внимание обращено на раскрытие противоречий в определении социологических функций денег и их влияния на социальные отношения в обществе. Деньги определяются и изучаются как социальный институт.

Ключевые слова: эволюция и функционирование денег, функции денег – воспроизводящая, коммуникативная, регулятивная, интегральная, дифференциальная, гедеонистическая, нравственная или ценностная.

ANNOTATION

Lytvyn Anatoliy.

Sociological Reflex Action of Evolution and Functions of Money.

In the article on the theoretical-methodological level the different approaches to evolution and functioning of money are analyzed. Special attention is paid to the description of social contradictions in the definition of sociological function of money and their influence on the social relations in the society. Money is defined and studied as a social institution.

Key words: evolution and functioning of money, functions of money – reproductive, communicative, integral, differential, hedonistic, moral or valuable.

Надійшла до редакції 12.03.2011.